

Власюк О. Я.

Національний університет "Києво-Могилянська академія"

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНІВ САМООЦІНКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТА ЇХНЬОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ САМООСВІТИ

Стаття висвітлює проблему формування готовності студентів природничих спеціальностей до екологічної самоосвіти. Автор аналізує аспект кореляції рівнів самооцінки студентів та їхньої готовності до екологічної самоосвіти, ґрунтуючись на даних педагогічного експерименту.

Ключові слова: самооцінка, екологічна самоосвіта, майбутній фахівець, викладач.

Сучасне наукове середовище перебуває в процесі інтеграції світових наукових розробок в єдиний інформаційний простір. Великі обсяги інформації стають відкритими та доступними вченим із різних куточків Земної кулі. Як і передбачав академік В. В. Вернадський, межі ноосфери постійно розширюються, що провокує певну зміну наявної парадигми й в освітньому просторі. Вже міцно увійшли до вжитку такі поняття, як "освіта впродовж життя", "самоосвіта", "культура самоосвіти", "освіта для сталого розвитку" тощо. Світове співтовариство з метою співпраці та для об'єднання спільних зусиль і знань освітян різних країн проголосило період 2005–2014 років декадою освіти для сталого розвитку.

Ми досліджуємо вузький аспект самоосвітньої культури студентів – їх готовність до екологічної самоосвіти. Вибір екологічного профілю зумовлений актуальністю проблеми безпечного навколишнього середовища для життєдіяльності людства і загрозливою тенденцією до поглиблення екологічної кризи антропогенного походження на нашій планеті [8]. Адже, передусім, саме студенти природничих дисциплін, як майбутні фахівці, матимуть справу з вирішенням екологічних проблем і формуванням стратегії розвитку екологічної культури суспільства. Їхня позиція віддзеркалює не лише ставлення молодого громадянина до концепції сталого розвитку, а й є ключовою для галузі екології. Тому що нинішні студенти природничих спеціальностей завтра будуть фахівцями і експертами в своїй галузі й займатимуть ключові екологічні посади. Звісно, формування готовності до екологічної самоосвіти потрібне для студентів усіх спеціальностей, проте особливої нагальності це набуває саме для студентів природничих спеціальностей, чиїм професійним покликанням є висококомпетентна діяльність в екологічній сфері з метою забезпечення сталого розвитку суспільства.

У педагогіці явище самоосвіти студентів досліджували провідні науковці (А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, В. К. Буряк, І. А. Зязюн, Б. І. Корольов, О. В. Малихін, П. І. Підкасистий, А. А. Фортунатов,

В. П. Шпак та ін.). Значну кількість вітчизняних наукових досліджень присвячено аспекту екологічної освіти (П. П. Бачинський, Г. О. Білявський, Л. Б. Лук'янова, О. В. Плахотник, Н. А. Пустовіт, В. О. Скребець, В. В. Червонецький та ін.). Серед науковців (Я. І. Бурлака, Н. В. Комусова, В. Л. Марищук, А. М. Нісімчук, О. С. Падалка, І. О. Смолюк, І. А. Трофимов, О. Т. Шпак) актуального значення набуло вивчення питання формування оцінних навичок і вмінь у студентів. Також проведені дослідження готовності студентів до різного виду освітньої діяльності під час їх навчання у ВНЗ (М. В. Артюшина, О. В. Бойко, А. Ф. Ліненко, О. М. Пехота, Г. М. Романова, Г. О. Савченко, В. О. Сластьонін, В. В. Сєриков та ін.). Проте питання впливу оцінних навичок студентів на їхню готовність до екологічної самоосвіти залишається все ще не вивченим і було обране нами за практичну тему дослідження.

Метою статті є з'ясування на основі характеристик практичного дослідження взаємозв'язків між рівнями оцінювання професійно важливих якостей і готовністю студентів природничих спеціальностей до екологічної самоосвіти.

Здатність до оцінювання є невід'ємною рисою особистості і відіграє домінуючу роль у процесі самоідентифікації, самоактуалізації та самоствердження майбутнього фахівця. При цьому процес оцінювання є суб'єктивним і може стосуватися як власних якостей (самооцінка), так і властивостей зовнішнього середовища. Сукупність проявів оцінювання формує систему ціннісних орієнтацій особи. Сучасні педагоги-науковці О. С. Падалка, А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Г. Шпак визначають ціннісні орієнтації як "вербалізовані та усвідомлені суб'єктом інтелектуальні, політичні, моральні, естетичні основи оцінювання об'єктів, диференціація їх за ознаками суб'єктивної значущості" [6, с. 242].

У своєму психолого-педагогічному дослідженні В. Й. Бойчелюк та В. В. Зарицька [1, с. 20-21] обґрунтовують визначальну роль самооцінки в процесі навчання, що актуалізує процес самоосвіти та саморозвитку тих, хто вчиться. Отже, самооцінювання певним чином сприяє формуванню готовності студентів до самоосвіти. Ми застосуємо результати цієї наукової розвідки до нашого дослідження, зосередившись на екологічній самоосвіті для студентів природничих спеціальностей.

У педагогічній літературі неодноразово висвітлювались проблемні питання самоосвіти студентів та самостійної роботи студентів [2; 3; 7]. Адже актуальним завданням освітнього процесу є формування у майбутніх фахівців таких якостей практичного мислення, які б сприяли оперативному засвоюванню постійно поновлюваної інформації та розвитку здібностей, що давали б змогу швидко опановувати сучасні досягнення науки [4; с. 185].

На думку професора Н. Є. Мойсеюк, оцінка й самооцінка можуть розглядатися як оцінно-результативний компонент навчального процесу, що виконує функцію мотивації до навчання студентів та слугує критерієм визначення досягнутих результатів [5, с. 209]. У зв'язку з цим ми можемо використовувати явища мотивації та оцінки для дослідження готовності студентів до екологічної самоосвіти, трансформуючи їх у мотиваційний та оцінно-корегувальний компоненти.

Отже, для дослідження оцінно-корегувального компонента готовності студентів до екологічної самоосвіти ми провели педагогічне дослідження серед студентів першого курсу бакалаврату Національного університету "Києво-Могилянська академія". Дослідження було проведене у другому семестрі 2009–2010 навчального року в межах курсу "Основи психології та педагогіки". Всього було опитано 85 осіб природничого напрямку навчання за спеціальностями "Біологія", "Хімія", "Фізика", "Екологія", "Охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування". Нами було розроблено анкету для студентів природничих спеціальностей, в якій серед інших запитань пропонувалося здійснити оцінку професійно важливих якостей фахівців природничих спеціальностей. У таблиці 1 представлено повний перелік цих якостей, який було сформовано за допомогою методу експертної оцінки пріоритетних якостей, що ними має володіти компетентний фахівець природничої спеціальності. Всі чотирнадцять професійно важливих якостей оцінювалися студентами тричі:

- для ідеального фахівця природничої спеціальності;
- для типового фахівця природничої спеціальності;
- стосовно себе як фахівця природничої спеціальності.

Оцінювання здійснювалось за 5-ти бальною шкалою, де 1 бал – найнижчий бал, а 5 – найвищий.

Отримані дані дослідження було систематизовано та зведено в єдиний масив. За результатами відповідей студентів щодо 3-варіантної оцінки якостей фахівця природничої спеціальності побудовано діаграму (рис. 1), яка відображає усереднені значення анкетування. Градація центральної осі 1-5 означає оцінку за 5-ти бальною шкалою. Нумерація секторів 1-14 відповідає номеру оцінюваних якостей (табл. 1).

Таблиця 1

Професійно важливі якості фахівців природничих спеціальностей

№	Якості	Оцінка
	Інтерес до природничої спеціальності	
	Інтерес до природничої діяльності	
	Професійний інтелект	

№	Якості	Оцінка
	Професійне чи практичне мислення	
	Професійна інтуїція	
	Екологічна культура	
	Професійна компетентність	
	Рефлексія і саморефлексія	
	Професійний саморозвиток	
	Готовність до екологічної самоосвіти	
	Природнича техніка	
	Дбайливе ставлення до довкілля	
	Відповідальне ставлення до своєї діяльності	
	Природничі здатності	

Як видно з рис. 1, відбувся чіткий розподіл оцінок студентів відповідно до поставлених критеріїв. Замарковані лінії, що відповідають трьом категоріям оцінок, утворили три концентричні кола досить округлої форми, що свідчить про однорідність оцінювання кожної категорії фахівців природничих спеціальностей. Найвищий рівень оцінок (4,3-4,7) поставлено якостям ідеального фахівця природничої спеціальності, найнижчий (3,13-3,7) – типового, рівень же самооцінки (3,53-4,3) студентів знаходиться поміж ідеальним і типовим фахівцями природничої спеціальності.

Досить цікавим виглядає той факт, що перебуваючи на першому курсі, студенти-природничники оцінюють себе значно вище майже за кожною професійно важливою якістю, аніж типового фахівця своєї галузі, який вже здобув вищу освіту і має певний досвід роботи у цій сфері. Лише за професійним інтелектом (якість № 3) самооцінка та оцінка типового фахівця збігаються. Тобто першокурсник оцінює свій інтелект на одному рівні з типовим фахівцем своєї галузі, що, як відомо, не може відповідати дійсності. Такий розподіл можна пояснити не лише амбітністю студентів (прагненням вважати себе найкращими), а й їх щирими сподіваннями вирішити нинішні екологічні проблеми через свою подальшу професійну діяльність. Більшість із цих молодих людей багато чули й читали про екологічну кризу, яка дедалі більше поглиблюється щороку. Знають вони й про те, що фахівці вже не один десяток років працюють в екологічній сфері, проте так і не змогли змінити руйнівну тенденцію. Отож, віра у власні сили і відчуття відповідальності перед загрозливим наслідками екологічної кризи не лише сприяють зростанню амбіційності, а й створюють підґрунтя до формування готовності до екологічної самоосвіти серед студентів природничих спеціальностей.

Варто зазначити, що на рис. 1 трек самооцінки значно більше наближений до рівня типового фахівця, ніж до ідеального. А це свідчить про усвідомлення студентами обсягу тих професійних знань, навичок,

здатностей і професійно важливих якостей, які їм ще необхідно здобути під час навчання в університеті.

Відповідно до відомого вислову “Чим більше я знаю, тим більше я розумію, що я нічого не знаю”, можна припустити, що на старших курсах ці самі студенти вже досягнуть сьогоденішнього рівня свого ідеалу, натомість ідеальна межа в їхньому розумінні значно розшириться. Крім того, аналіз результатів опитування показує, що загалом ідеальний фахівець для студентів не є ідеальним за своєю суттю. Адже в ідеального фахівця професійні якості перебувають в ідеальному стані. І так як ідеальною оцінкою було запропоновано “5 балів”, то й трек ідеального фахівця мав би проходити по контуру побудованої нами діаграми (див.: рис. 1). Зображення ж на рис. 1 виглядає дещо по-іншому: ідеальний фахівець так само як і типовий, та досліджуваний нами студент мають простір для покращення своїх професійно важливих якостей.

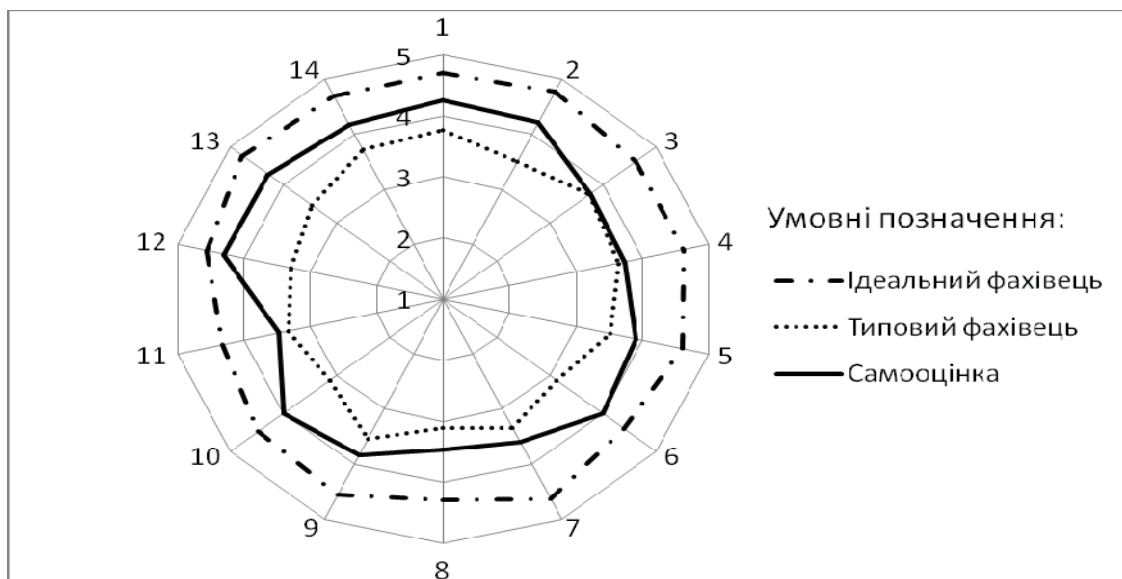

Рис. 1. Усереднені результати самооцінки та оцінки студентами ідеального й типового фахівців природничих спеціальностей

Запитання № 10 нашої анкети стосувалося ставлення студентів до їхньої екологічної самоосвіти: “Чи вважаєте Ви за потрібне займатись екологічною самоосвітою під час навчання у ВНЗ?”. Діаграму, що відображає відсоткове співвідношення відповідей представлено на рис. 2. Більшість студентів (65%) підтвердили потребу в екологічній самоосвіті, 17% – відповіли негативно і приблизно стільки ж (18%) ще не визначилися зі своєю позицією.

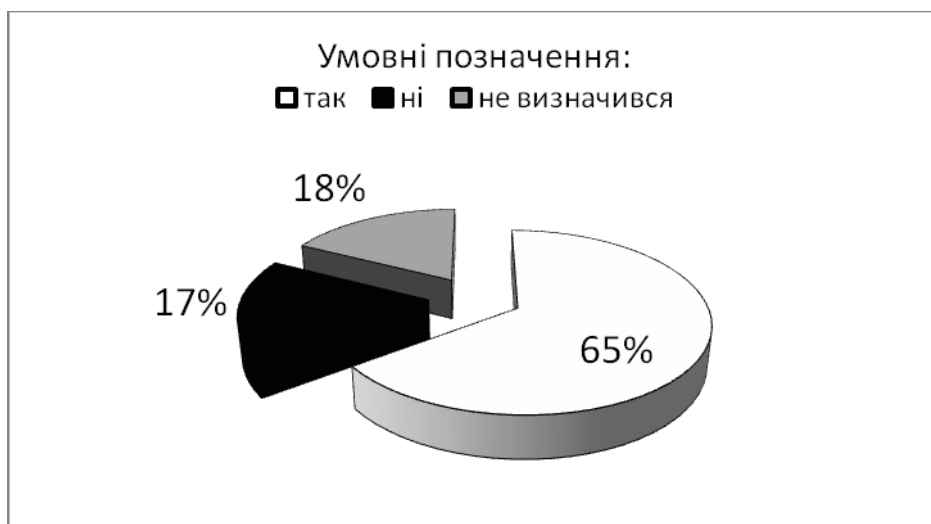

Рис. 2. Діаграма відповідей на запитання № 10 анкети для студентів природничих спеціальностей

Високий відсоток опитаних нами студентів, які вважають за потрібне займатись екологічною самоосвітою під час свого навчання, свідчить про сформованість у них мотиваційного компонента готовності до екологічної самоосвіти. Щоб простежити вплив показника готовності до екологічної самоосвіти на рівень оцінки якості працівника природничої спеціальності, ми побудували діаграми розподілу 3-варіантної оцінки окремо для двох груп студентів. До групи А входять ті, що підтвердили потребу в екологічній самоосвіті (рис. 3), а до групи В – ті, хто це заперечував (рис. 4).

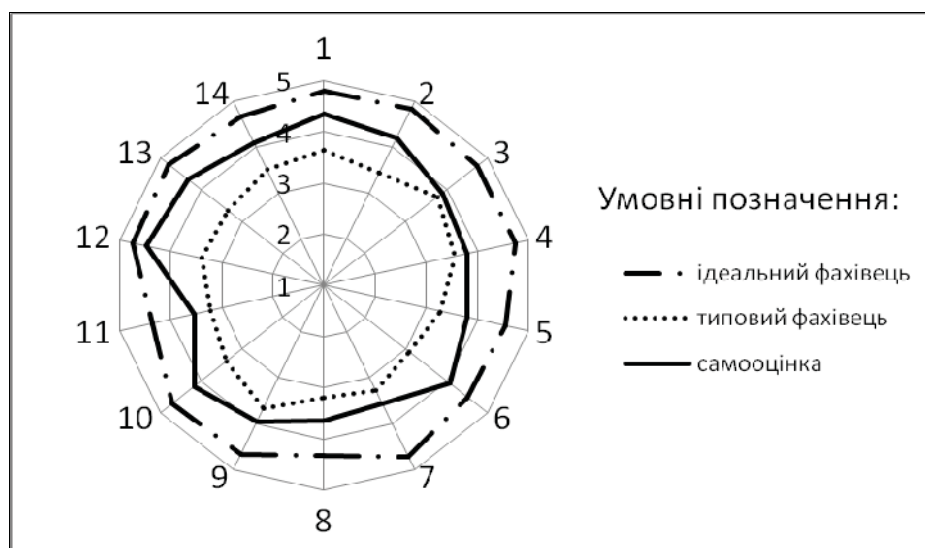

Рис. 3. Діаграма розподілу 3-варіантної оцінки якостей фахівців природничих спеціальностей студентів групи А

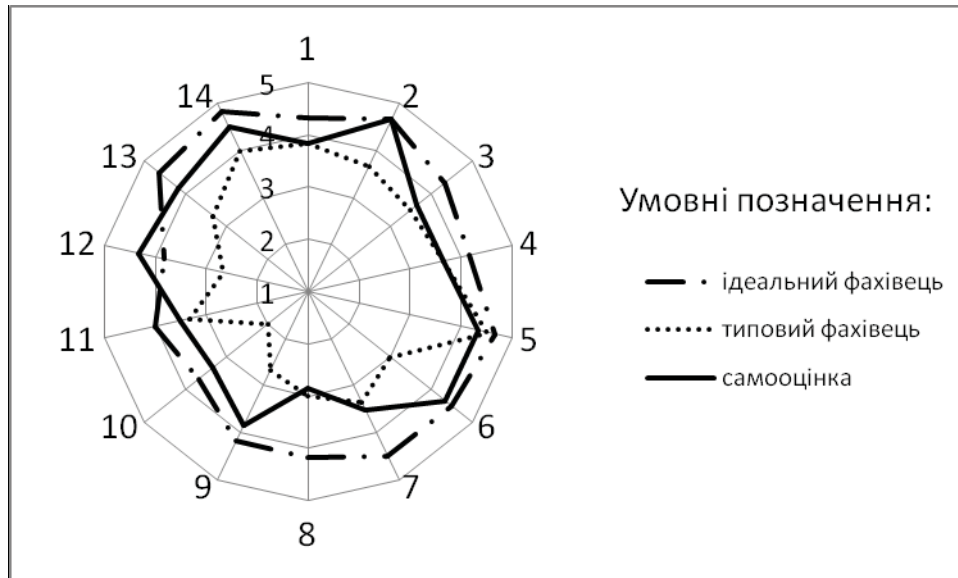

Рис. 4. Діаграма розподілу 3-варіантної оцінки якостей фахівців природничих спеціальностей студентів групи В

Порівнюючи діаграми на рис. 3 і 4, можна помітити різний характер треків суміжних категорій оцінювання. Для групи А характерні плавні контури треків, а група В відрізняється строкатістю балів оцінювання. Хоча в обох випадках спостерігається загальна тенденція розподілу оцінок (найнижча – типовому фахівцю, найвища – ідеальному, самооцінка – посередині), у групі В з’являються якості, за якими студенти оцінюють себе вище від ідеалу. А саме, це № 2 і 12, що відповідають за інтерес до природничої спеціальності та дбайливе ставлення до довкілля (див.: табл. 1). Легко помітити суперечність у тому, що саме студенти, які не бачать потреби в екологічній самоосвіті, оцінюють свій інтерес до природничої спеціальності, як такий, що досяг ідеального рівня. Хоча, здавалося б більш логічним за такої оцінки опановувати додаткові знання з профільних дисциплін, тобто займатись екологічною самоосвітою. Студенти групи В оцінили деякі якості типового фахівця особливо низько. З рис. 4. видно, що це 10-та та 12-та якості, що відповідають готовності до екологічної самоосвіти та дбайливому ставленню до довкілля. Можна припустити, що саме відсутність готовності до екологічної самоосвіти не дає змогу студентам досягнути комплексності фахових знань і адекватно здійснювати самооцінку. Цікавим є той факт, що 12-та якість (дбайливе ставлення до довкілля) оцінена найнижче для типового фахівця і найвище для самого студента. Це підтверджує зазначене нами вище припущення стосовно того, що студенти вважають винуватцями поглиблення екологічної кризи типових фахівців природничих спеціальностей, а себе – тими, кому вдасться вирішити гострі екологічні проблеми.

Порівняльний аналіз даних на рис. 3 і 4 дає змогу простежити певну

тенденцію в оцінці та самооцінці студентів залежно від їхньої готовності до екологічної самоосвіти. Проте, варто вказати на дещо не пропорційне співвідношення кількості студентів в групах за їхнім ставленням до потреби в екологічній самоосвіті (рис. 2). Задля більш достовірних висновків варто провести аналогічне дослідження на значно ширших масивах студентів.

Висновки. Відповідно до результатів нашого дослідження простежується закономірність до оцінювання студентами своїх якостей значно вище, ніж аналогічних якостей у типових фахівців природничих спеціальностей, але нижче від ідеалу. Це може бути пов'язано з амбіційним поглядом студентів на діяльність фахівця природничої спеціальності через відсутність реальних навичок, умінь, досвіду роботи екологом.

Спостерігається відмінність в оцінюванні студентів залежно від їх ставлення до екологічної самоосвіти. Так, група студентів, що усвідомлює необхідність в екологічній самоосвіті, оцінює свої якості критичніше, а якості типових фахівців вище, аніж студенти групи, що заперечувала потребу в екологічній самоосвіті.

Отримані результати вказують на існування певних залежностей між рівнями оцінювання студентів і формуванням у них готовності до екологічної самоосвіти. Щоб з'ясувати достовірні причини таких взаємозв'язків необхідно провести відповідний педагогічний експеримент на уніфікованих групах студентів декількох університетів. Отримані дані надають можливість визначити чинники, що впливають на формування готовності студентів природничих спеціальностей до екологічної самоосвіти, та виробити методичні рекомендації для викладачів природничих дисциплін. У зв'язку з чим, можна стверджувати, що подібні дослідження є актуальними та потребують подальшого, більш поглибленого вивчення.

Використана література:

1. Бойчелюк В. Й. Педагогічна психологія: [навчальний посібник] / В. Й. Бойчелюк, В. В. Зарицька. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 248 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: [методичний посібник для студентів магістратури] / С. С. Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
3. Власюк О. Я. Роль самоосвіти студентів у процесі їхньої професійної підготовки у вищих навчальних закладах / О. Я. Власюк // Вища освіта України у контексті інтеграції до євроосвітнього простору: зб. наук. праць / за заг. ред. І. П. Маноха – К.: Гнозис, 2009. – Том IV (16). – С. 61-65.
4. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: основні положення: [навч. пос. для самост. вивч. дисципліни] / В. С. Лозниця. – К.: "ЕксОб", 1999. – 304 с.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: [навчальний посібник]; 3-є видання, доповнене / Н. Є. Мойсеюк. – К.: КДНК, 2001. – 608 с.
6. Падалка О. С. Педагогічні технології: [навчальний посібник для вузів] / О. С. Падалка, А. М. Нісінчук, І. О. Смолюк, О. Г. Шпак. – К.: "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1995. – 254 с.

7. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения : [уч. пособие] / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн [и др.]. – К. : ИСДО, 1993. – 336 с.
8. Червонецкий В. В. Экологическое образование в школах развитых стран мира / В. В. Червонецкий. – М. : [б. в.], 1992. – 93 с.

ВЛАСЮК О. Я. *Корреляция уровней самооценки будущих специалистов и их готовности к экологическому самообразованию.*

Статья освещает проблему формирования готовности студентов естественных специальностей к экологическому самообразованию. Автор анализирует аспект корреляции уровней самооценки студентов и их готовности к экологическому самообразованию, базируясь на данных педагогического эксперимента.

Ключевые слова: самооценка, экологическое самообразование, будущий специалист, преподаватель.

VLASYUK O. YA. *Correlation Among Levels of Self-Rating and the Readiness to Ecological Self-Education*

The article highlights the problem of forming the readiness to ecological self-education of the students of natural sciences faculties. On the base of pedagogical experiment data, the author analyzes the aspect of correlation of the levels of students self-rating and their readiness to ecological self-education.

Keywords: self-appraisal, ecological self-education, future specialist, teacher.

Войтовська О. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДЕЯКИ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті вказано, що педагогічна діагностика у вищій школі спрямована на виявлення фактичного стану, специфічних особливостей, що відбуваються в учасників процесу педагогічної взаємодії та у самому процесі, а також на прогнозування перспектив цих змін.

Ключові слова: педагогічна діагностика, професійна компетентність, майбутні учителі фізичної культури, біологічні дисципліни.

У сучасному суспільстві, що стрімко розвивається, все більше зростає потреба у професійно компетентних педагогах. Збільшуються вимоги до якості підготовки майбутніх вчителів та до їх професійної діяльності. Вища педагогічна школа сьогодні покликана забезпечувати підготовку вчителя, зорієнтованого на особистісний і професійний саморозвиток, готового творчо працювати. Професійне і особистісне становлення вчителя багато в чому залежить від якості підготовки студента у вищому навчальному закладі.

Одним із завдань, що постають перед вищою освітою, є сприяння